

TİBET BUDİZMİ'NDE İNANÇ ESASLARI VE ÖLÜM ÖTESİ

*Ahmet GÜÇ**

*Aliya SHARAFULLİNA***

(Makale Geliş Tarihi-Received: 10.11.2016 /
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 17.01.2017)

ÖZ

Tibetliler, şeytanlara, ruhlara, cadılara inanmaya büyük önem verirler. Dünyada belki de en geniş ve en büyük panteon Lamaizm'de bulunmaktadır. Tibet'te tabiatın bütün güçleri tanrılaştırılmıştır. Tibet'te türbe, kutsal emanet ve kalıntıları ziyaret etmek çok yaygındır. Ülke, sayısız kutsal yerler, ünlü reenkarne lamalar ve tabiatüstü varlıkların kalıntılarıyla, kutsallaştırılmış ağaçlarla doludur. Tibet Budizm'i öğretisinde ölüm merkezde yer almakta ve ölüm hayattan daha önemli sayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tibet, Tibet Budizm'i (Lamaizm), Bon Dini, İnanç Esasları, Ölü Gömme Adetleri.

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, aguc@uludag.edu.tr

** Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi, Doktora Öğrencisi e-posta: alya_goop@hotmail.com

THE FAITH BASICS IN TIBETAN BUDDHISM AND BEYOND THE DEATH

ABSTRACT

Tibetans, the devil, the soul, give great importance to believe in witches. There is perhaps the largest and largest panteon Lamaizm world. All the forces of nature were deified in Tibet. Shrine in Tibet, it is very common to visit holy relics and ruins. Country, countless holy places, and the remains of the famous reincarnate lama supernatural being is filled with sanctified by trees. Tibetan Buddhism is considered more important than life and death take place in the teachings of the killing centers.

58

IJSI 9/2
Aralık/
December
2016

Keywords: Tibet, Tibetan Buddhism (Lamaizm), Bon Religion, Faith Basics, Burial Customs.

GİRİŞ

Günümüzde Batı toplumlarında Budizm'e, Tibet Budizmi'ne ve Tibet dünyasına büyük bir ilgi vardır. "Dünyanın Çatısı" diye tanınan Tibet, 1950 yılında Çin Halk Cumhuriyeti tarafından işgal edilmeden önce, tüm dünyaya kapalıydı. Tibet, coğrafi konumu bakımından Asya kıtasının en erişilmez bölgelerinden birisidir. Buna rağmen, dinî alanda önemli bir yer tutmaktadır. Tibet Budizmi'ni çok zengin bir literatüre sahiptir. Halkın yedide biri ruhaniler sınıfına dâhildir. 3000 manastırla memleketin iktisadi hayatına da ruhaniler hâkimdir. Bu sebeple Tibet'e "Rahipler Cenneti" de denilmektedir.

A. ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE TİBET

1. Dünyanın Bir Çatısı Olan Tibet, Tibet'in Doğası ve Coğrafi Yapısı

Tibet (Tibetçe:བོད་; bod, Çince: 西藏) Orta Asya'da Tibet halkının anavatanı olan bölgenin adıdır. Ortalama 4.900 metrelik yükseltisiyle "Dünyanın Çatısı" diye tanınır. Kuzeyinde Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi Qinghai, Doğusunda Sichuan, Güneyinde Hindistan ve Bhutan vardır. Başkenti Lhasa'dır (Kıçanov, Melniçenko, 2005: 3).

Tibet, 27-37 kuzey enlemleri ile 79-99 doğu boylamları arasında yer alan, günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti'nin idaresi altında bulunan bir ülkedir. Tibet kelimesi Batı dillerinde Tebet, Thebet, Thebeth, Tybot, Thibocht şeklinde kullanılmaktadır. Bu kullanım, 13. yüzyıla kadar gitmektedir. Kelime, Ortaçağın Avrupalı seyyahlarının eserlerinde Tebet ve Tibot şeklinde kullanılmaktadır. Moğolca'da, Töböt, Tibit, Tibbit, Tibbet, Tibat olarak geçmektedir; Farsça'da Tubbat olarak yazılmaktadır (Sümer, 2003: 65).

Tibet, asırlar boyunca batılıların ilgisini çekmiştir. Onun gözlerden uzak orijinal tabiatı, büyüleyici bir kapalı ülke olması ise hala turistlerin ilgisini çekmektedir (Kozlov, 1920: 3).

Nepal, Hindistan ve Çin ile sınırlı olan ülkenin üç tarafı dağlarla çevrilidir. Ülke, Kuzeyden Kuen Lun (Kunlun) ve Tang La sıradağları; batıdan, Keşmir'e kadar devam eden Karakurum ve Ladak dağ kitlesi; Güneyden 1500 millik Himalayalar sahası ile çevrilmiştir. Yalnızca

Doğu bölgesinde dağlar arasında geçitler bulunmaktadır (Sümer, 2003: 66).

Tibet'in kuzeyi denizden 4600 m. başkent Lhasa ise 3800 m. yüksekliktedir. Ülkenin iklimi kuru olup yazları kısa geçmekte, geceleri ise daima soğuk olmaktadır. Gece ve gündüz arasında ise büyük sıcaklık farkları bulunmaktadır. Mesela, öğle vakti sıcaklık 39 dereceden, gece -19 dereceye kadar düşebilmektedir. Tibet'in kışları daha soğuk ve sert geçmektedir (Sümer, 2003: 67).

Tibet'i: Kuzey Tibet, Doğu Tibet ve Güney Tibet olmak üzere genelde üç bölgeye ayırmaktadır (Prjewalsky, 2007: 484). Kuzey Tibet geniş düzlüklerle kaplıdır. Bu bölgede göller, tuzlu sular, sıcak kaynaklar yer almaktadır. Doğu Tibet'te batıdan doğuya doğru akan büyük akarsular, zengin mineraller, verimli tarım alanları ile ormanlar bulunmaktadır. Güney Tibet veya Merkezi Tibet'in bazı yerlerinde sebze yetiştirilmektedir. Bölgenin en önemli özelliği manastırların bulunmasıdır. Ticaret yolları da bu bölgeden geçmektedir (Sümer, 2003: 68).

2. Tibet'in Nüfusu, Kültürel Yapısı ve Etnik Yapısı

Tibet'in nüfusu konusunda farklı rakamlar verilmektedir. En sağlam olanı ise 4 milyondur. Tibet'in halkı göçebe, yarı - göçebe, çiftçi ve ormanda yaşayanlara bölünmektedir. Budizm'in Tibet koluna inanan Tibetliler, sıcakkanlı, açık sözlü, şarkı ve danslara da yatkın insanlardır. Kulağa son derece hoş gelen Tibet şarkıları, genellikle danslar eşliğinde söylenir. Göçebe olan Tibetliler çoğunlukla kısa boylu, büyük siyah gözlü, kartal burnuna benzeyen burunlu, omuzlarına kadar uzanan siyah saçlı, beyaz dişli, uzun yüzlüdürler. Ten renklerinin koyu kahverengine yakın olması ise onların yıkanmadıklarına bağlanmaktadır. Tibetlilerden keskin iğrenç kokuların geldiği söylenmektedir. Yerleşik olan Tibetliler ise uzun boyludurlar, onlar göçebe olanlardan temiz olmaları yönüyle ayrılmaktadırlar (Kozlov, 1920: 22).

Tibetliler genelde ipekli ya da pamuklu kumaşlardan yapılan uzun kollu kısa gömlekler giyerler. Tibet erkekleri gömlek üzerine bol kesimli, uzun kollu palto giyerlerken Tibet kadınları, kolsuz paltolar giyer, bellerine de ip bağlarlar. Evli kadınlar ise bellerine gökkuşağını

andıran desenlerde önlük de ilave ederler. Erkek ya da kadın her Tibetlinin saç örgüsü vardır. Takılara da düşkün olan Tibetlilerin giyim ve süsleri, bölgeden bölgeye farklı özellikler taşır. Tibet'in kadınları, çoğu zaman temiz olmayan ellerine, gümüş yüzük, küpe ve takı takarlar. Tibet erkekleri de sol kulaklarına küpe takarlar (Kozlov, 1920: 23 - 25).

Göçebe olarak yaşayan Tibetliler hayatlarını çadırlarda sürdürmektedirler. Tibetliler süt ürünlerine ve unlu yemeklere düşkünlüdürler. Tibetlilerin esas yemekleri kavrulmuş yabancı arpa veya bezelye unundan yapılmış, Zanba denilen pidedir. Yağlı veya sütlü çay ile yabancı arpadan yapılan alkollü içkiyi seven Tibetliler, kuzu ve dana etlerini de çok severler (Kozlov, 1920: 26).

Esas olarak tarım ve hayvancılıkla geçinen Tibetlilerin şehirlerde yaşayan kısmı, genellikle zanaat, sanayi ve ticaretle uğraşır.

Çin'deki Tibetli nüfusun yüzde 45'ini (yaklaşık 6 milyon civarında) (Lama, 1994: 3 - 4) barındıran Tibet Özerk Bölgesi'nde Han, Hui, Menba, Luoba, Naxi, Nu ve Dulong dâhil 10'dan fazla etnik grup, kuşaklar boyunca yaşamakta olup Menba, Luoba ve Naxi etnik gruplarına ait etnik özerk nahiyeler bulunmaktadır. Bazı Tibet bilginlerine göre onların kökeni Hindistan'a kadar gitmektedir (Şakabpa, 2003: 98). Tibet'in nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Tibet etnik grubunun dili, Han-Tibet Dil Ailesi'ne bağlı Tibet-Burma Dil Grubu'nun Tibetçe Dil Kolu'na aittir. Tibet'in etnik yapısı esas olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlar:

• Menba Etnik Grubu

Tibet Yaylası'nda yaşayan eski bir etnik grup olan Menbaların büyük bir kısmı, Tibet Özerk Bölgesi'nin güneyindeki Menu bölgesinde toplu halde yaşarken, az sayıdaki diğer kısmı ise Motuo, Linzhi ve Cuona ilçelerine dağılmış durumdadırlar. Tarıma dayalı bir yaşam sürdüren Menbalar, aynı zamanda hayvancılık, ormancılık, avcılık ve zanaatla da uğraşır. Kadın veya erkek her Menba, kırmızı paltolar giyer, koyu sarı veya siyah şapka takarlar. Menba kadınları bilezik, küpe ve diğer süsler takarlarken erkekleri, bellerinde bıçak bulundururlar. Alkollü içkilere ve burunlarına tütün çekmeye de düşkün olan Menbalar, pirinç, mısır ve çavdar yerler. Genellikle

Budizm'in Tibet koluna inanan Menbaların bazıları ilkel batıl inançlara da sahiptirler. Mesela Menbalar ölümlerini suya atar, toprağa gömer, yakar ya da akbabalara yedirirler (Lama, 1994: 43).

• Luoba Etnik Grubu

Tibet Özerk Bölgesi'nin güneydoğusunda bulunan Luoyu bölgesinde toplu halde yaşayan Luoba etnik grubu, esas olarak tarımla geçinir ve bambuyla elişleri yapmaya yatkındırlar. Luoba erkekleri, göbeğe kadar uzanan yün şallarını, ayı derisinden yapılan şapkaları ve söğüt dallarından yapılan kaskları takmayı severler. Luoba kadınları ise yuvarlak yakalı kısa kollu bluzları, dize inen dar etekleri giyerler, bacaklarına da kumaş sararlar. Luoba etnik grubundan insanlar, mısırın yanı sıra bazen pirinç ve çavdar da yerler (Lama, 1994: 43).

3. Budizm Öncesi Tibet Dini

Tibet'in dini yapısı, coğrafi yapısı kadar kapalı ve karışıktır. Tibet'in eski dinleri hakkında fazla kaynak mevcut değildir. Bütün bilgiler efsanelere dayandırılmaktadır. Buna rağmen Bon Dini Tibet'in yerli dini olarak bilinmektedir (Aydın, 2005: 111). Günümüzde Bon Dini dünyada en eski din olarak kabul edilmektedir. Bon kelimesi ise Tibet dilinde: a. Gizli, mistik sözleri tekrarlamak, b. Ölümsüz Öğreti (Doktrin) şeklinde iki anlama gelmektedir.

Bon Dini'nin kurucusu olarak Usta Shenrab kabul edilmektedir. Efsanelere göre, Shenrab yarı insan yarı tanrı olarak gökten yere inmiştir. O insanlara yeryüzündeki güçlerle, kötü ruhlarla savaşmayı öğretmiştir (Kuznetsov, 2001: 34).

Bon Dini'nin, ortaya çıkışı hakkında oldukça farklı bilgilere rastlanmaktadır. Mesela Kvairn'e göre, Bon Dini Budizm'in bir türüdür; Tucci'ye göre Bon'da Şivaizm örnekleri vardır; Haffmann ve Buraev'a göre Bon Şamanizm'dir¹ (Aydın, 2005: 726 - 727); Gumelov²

¹ Kuzey Avrasya'da çok sayıda halklarla eski Magyar inançlarında bulunan merkezi şahsiyetlere verilen isimdir. Dünyalar arasında bağ kurma vasıtasıdır. Yaşayan insani varlıklara, ölü ruhları arasında temas sağlamaktadırlar. Bu erkeklerin, nadiren de kadınların kültleri, diğer dinlere mukavemet etmiş gibi görünmektedir. Chaman kelimesi Mançu -

ve Kuznetsov'a göre Bon Mithraizm'dir³ (Gündüz, 1998: 265); Stein'e göre Bon Maniheizm'dir⁴ (Aydın 2005: 465 - 470); David ve Neel'e göre ise Bon Taoizm'dir⁵ (Aydın, 2005: 744 - 747). Bu din hakkında çok değişik tanımların olması Bon Dini'ni daha da karışık hale getirmiştir. Bu yüzden, Bon Dini denildiğinde Tibet'in geçmişteki bütün dinleri akla gelmektedir. Günümüzde Bon Dini'nin izlerini Sikkhem, Butan ve Doğu Tibet'te görebiliriz (Biçurin, 1831: 23).

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Hoffman'a göre, Bon Dini Şamanizm'dir. Yani, animistik ve tabiat kuvvetlerinin fetişistik hayranlığına dayanan

Tunguz kökünden bir kelime olarak "Bilen kişi" anlamına gelmektedir. Buna göre burada gnostik ilkel bir mefhum söz konusu olmaktadır. Chaman olan kişiler, insanlarla - Tanrılar arasında aracılık fonksiyonu yaptıklarından, büyük bir prestij elde etmektedirler. Şamanın, sihirselsel bir gücü vardır.

- 2 Lev Nikolayevich Gumilyov (Rusça: Лев Николаевич Гумилёв) (1 Ekim 1912, St. Petersburg- 15 Haziran 1992, St. Petersburg), Lev Gumilyov olarak bilinen, Rus tarihçisi.
- 3 Mithraizm, eski İran'ın Mithra kültürüne dayalı bir dinsel gelenek. Mithraizm'de bütün varlıkların tanrı Mithra'nın ilahi aleme çıkmadan önce kurban ettiği bir boğadan zuhur ettiğine inanılır. Ayrıca Mithra'nın, sırlarını kabul eden kişilere kutlu bir ölümsüzlük bahsedileceği düşünülür. Mithra kültürü, imparator Commodus (180 - 192) tarafından Roma'da bir imparatorluk kültürü haline getirilmiş ve uzun süre Hristiyanlığının en büyük rakibi olmuştur.
- 4 Dinler Tarihi Manicheizm'i, kitabı dinler içine dâhil etmektedir. Çünkü Mani'ye göre, Zarat - houstra'nın, Buda'nın ve İsa'nın başarısızlığının nedeni, vahiylerini yazmamış olmalarıdır. Bunun için Mani, dini mesajlarını kendi elleriyle yazmaya çok itina etmiştir. Mani, kendini son peygamber olarak takdim etmektedir. Manicheizm, bizzat Mani tarafından organize edilen bir kiliseye sahiptir. Bu dinin kitpları, kadroları ve diğer kurumları yine Mani tarafından meydana gelmiştir.
- 5 Çin dinlerinden biridir. Taoizm, bir hayat tarzıdır. Bunun için Taoizm, bir dindir. Bir ahlak, bir dünya sistemidir. Çinlinin bütün aktivitelerinin içine girmiş olan bir ilhamdır. Her Çinli, onunla bütünleşmeyi kabul eder. Taoizm kelimesi, yol anlamına gelen Dao'dan gelmektedir. Buradaki yol, gerçek realitedir. Bizatihi mevcut. Gerçek realiteden doğmuş olan insan, gök ve yer arasında yaşamakta ve yolun kucaklarında oturmaktadır. Yol, her hayatın annesidir, eğitcisidir. Çinli tarihçiler, Taoizmin Shang kültüründen çıktığını söylemektedirler. Bu da M. Ö. 1766 - 1122 yıllarında hâkim olan II. Hanedanlık dönemine dayanmaktadır.

bir tür kaba Şamanizm'dir. Bon Dini'nin ilahları "Gök" ve "Yer" dir. Onlardan başka "Ruhlar Dünyası" da vardır (Kuznetsov, 1998: 6).

Bon Dini'nin Özellikleri şunlardır:

1. Gök tanrının yeryüzündeki görünüşünü devam ettiren krallarına tapınma. (Budizm'deki şekliyle, Lama'ların yeniden doğduğuna inanma).
2. Bir bilici - Rahiplerin varlığını kabul etme (Budizm'de Kâhinler)
3. Hava, toprak ve yer altı tanrılarına inanma (Budizm'de Küçük Tanrılara inanma).
4. Kurban kesme (Budizm'de takdimiler) (Aydın 2005: 111).

64

IJSI 9/2
Aralık/
December
2016

Tibetliler, şeytanlara, ruhlara, cadılara inanmaya büyük önem verirler. Budizm, Tibet topraklarını işgal ettiği yaklaşık bin yıllık süre boyunca, Bon inançlarıyla mücadele etmiştir. Ancak bu savaş hala devam etmektedir. Bu süreç içerisinde bu iki din bir birinin özellikleriyle bir sentez oluşturmuştur (Aydın 2005: 111). Bon Dini'nin temelinde manastır anlayışı yoktur. Fakat Tibet'in her yerinde Bon manastırları bulunmaktadır. Mabotlerindeki şekil ve suretler Budist manastırlarındakilerle benzerlik taşımaktadır. Mabotlerindeki merkezi figür, Budist önder Padma Sambhava'ya aittir. Bon mensupları, aynı zamanda Tibet Budizm'inin kutsal metinlerine benzer kutsal kitaplar koleksiyonu oluşturmuşlardır. Bu durum, onların kurumsallaşmış Budizm'den etkilendiklerini göstermektedir (Sümer, 2003: 71).

Tibet'te 8. ve 9. yüzyıllarda Budacı hanedanlarla Bon Dini'ni destekleyen aileler arasında mücadeleler olmuştur. Bu mücadele sonucu Bon Dini, gelişmiş olan Budizm'le bir arada yaşayabilmek için, kutsal metinleri geliştirerek sistematik bir din biçimini almıştır. 8. yüzyıl sonlarında, Kral Khrisong Detsen'in baskıları sonucunda Budizm'e üstün gelme ümidini yitirdiyse de, varlığını hiçbir zaman yitirmemiştir (Aydın 2005: 111). Bon Dini hala yaşamaya devam etmektedir.

4. Budizm'in Tibet'e Giriş ve Yayılışı

Budizm Tibet'e Hindistan'dan gelmiş ve yaklaşık V-VII. yüzyıllarda görünmeye başlamıştır (Erengil, 2004: 86 - 87). Rus tarihçisi Bogoslovski'ye göre Tibet halkının Budizm'i kabul etmesinin nedeni,

bu dinde kast sisteminin olmamasıdır (Bogoslovskiy, 1962: 23). Budizm'in Tibet'e girişi hakkında farklı görüşler de bulunmaktadır. Bazı tarihçilere göre, Budistler kral Latotori'yi kendi dinlerine almak istemiş, fakat halk ve şamanlar karşı çıkmıştır (Gumilev, 1960: 107). Ancak Tibet'e Budizm'i kral Songtsen Gampo'nun (idaresi: 618 – 650) getirdiği kabul edilmektedir (Bogoslovskiy, 1962: 38). Tibet'te Budizm'in yayılması, kralın iki Budist Prensesle yani Nepalli (Bhrikuti) ve Çinli (Konjo) ile evlenmesiyle başlamıştır. İki Budist Prenses çeyiz olarak yanlarında Buda'nın heykelini ve dine ait olan başka şeyler getirmişlerdir. Kral ise bu heykeli bugünkü Lhasa şehrindeki mabede koymuştur. Daha sonra kral kendisi de Budizm'i kabul etmiştir. Fakat Tibet'te bu dinin yayılması için çok güç ve zaman sarf etmiştir. Budizm devlet dini olarak ancak VIII. asırda kabul edilmiştir (Pitryaev,1998: 19).

VIII. asrın ikinci yarısında Tibet'e Orta Asya'dan çok sayıda Budist rahibi gelmiştir. Onların gelmesi ise Araplardan korkup kaçmaları sebebiyledir. Fakat bu rahiplerin gelmesi de Budizm'in yayılmasına yardım etmemiştir. Budizm henüz sağlam temellere oturmamıştı (Bogoslovskiy, 1962: 59). Budizm'in ilerlemesi ancak bir yüzyıl sonra gerçekleştirilebilmiştir.

Kral Trisong Detsen (idaresi: 754–797) 755 yılında tahta geçmiştir. Çinli bir anadan doğan Detsen, ondan güçlü bir dini terbiye almasına rağmen, eski dinin mensuplarından korktuğu için Budist inancını açığa vuramamıştır. Fakat eski dinin menfaatlerini gözeten başbakan ansızın yakalanıp diri diri toprağa gömüldükten sonra Budizm'in Tibet'teki yayılışı başlamıştır (Kuznetsov, 1998: 310).

Kral Tibet'teki Lamalardan hiç memnun olmadığı için, darbesi başarılı olunca, ilk iş olarak Hindistan'dan Santaraksita'yı davet etmiştir.

Bu dönemin daha önemli özelliklerinden birisi de, Tantra üstadı Patma Sambhava'nın Tibet'e davet edilmesidir. Onun eli altında büyük manastır kurulmuştur. Patma Sambhava, Hindistan'dan Budizm'in Mahayana biçimini getirerek, Tibet Budizm'ini oluşturmuştur. Patma Budizm'in sırlarını öğretmiştir. Onun öğrencileri, Tibet tarihçilerine göre, güneş ışığında gezmek, kuş gibi uçmak, ölü cesetlerini altına çevirmek gibi mucizeler göstermeyi öğrenmişlerdir (Koçetov, 1976: 312).

Budizm'i destekleyen Trisong, Bon Dini'nden kurtulmak için elinden gelen her işi yapmıştır. Bu dönemde, pek çok Bon mensubu öldürülmüştür. Bon Dini metinlerinin kaybolmasından korkan birçok kişi bu metinleri gizlice yazıya⁶ geçirmiş ve onları saklamıştır (Kuznetsov, 1998: 32). Bon Dini mensuplarıyla Budistler bir araya gelip tartışmış ve Bon mensupları yenilmiştir. Bu tartışmadan sonra Bon Dini resmi olarak yasaklanmıştır. Sempo bu dinin bütün rahiplerini çağırıp onlara: "Ya Budizm'i kabul ediniz ya da ülkeyi terk ediniz" demiştir. Kurban olarak hayvan kesmek de yasaklanmıştır. Manastırların çoğu yıkılmış, bazılarında ise Budist manastırları yapılmıştır. Fakat eski dinle savaşmak hiç kolay olmamıştır. Halkın çoğu hala bu dinin mensubudur.

Trisong Detsen zamanında Budizm Tibet'te temellenmiş ve ondan sonra da bir müddet daha gelişmesine devam etmiştir. Fakat sonra Tibet'te Budizm mensupları arasında savaş başlamıştır. Çünkü Tibet'te Budizm bir bütün olamamıştır. Hindistan, Çin ve Keşmir'den gelen Budist rahipleri farklı ekollere mensuplardı.

50 yaşında bile olmayan Trisong, 797 yılında kendi isteğiyle tahtan inmiş ve tahta oğlu Muno Sepo geçmiştir. Fakat iki sene sonra onu annesi zehirleyip öldürmüştür (Kıçanov, Savitskiy, 1975: 51). Kralın ölümünden sonra tahta küçük kardeşi Sodnaleg geçmiştir. Onun zamanında Budizm Tibet'te çok etkili olmuştur. Lhasa şehri içinde rahiplerin kaldığı manastırlar inşa edilmiş, başta Sankritçe metinler olmak üzere, Hint dillerinden tercüme yapılmıştır. Tibet Budizm'inin kutsal literatürü oluşmaya başlamıştır. Budist dinini kabul edenlerden vergi alınmamıştır, alınsa bile çok az miktarda alınmıştır (Kıçanov, Savitskiy, 1975: 53).

Budizm, Trisong Detsen'in torunu ve ikinci halefi Ralpachen (idaresi: 816-836) zamanında altın devrini yaşamıştır. Ralpachen, her bir keşişin bakımını yedi ailenin üzerine yüklemiştir. Bu tedbir, papaz sınıfı için muazzam bir yardım olmakla beraber, çok geçmeden maddi yükler altında ezilen göçebeler, pagan papazların kışkırtmasıyla ayaklanmışlar; Kral Ralpchen'i öldürerek, yerine paganların gözbebeği olan Lang Darma'yı geçirmişlerdir (Sümer, 2003: 77). Onun devri tarihe Anti Budizm olarak geçmiştir. Bu dönemde Tibet'te

⁶ Bu yazılara, "Bon - Po Gizli Hazineleeri" denilmektedir.

Budizm yasaklanmış, rahiplere ise: evlenmek, sivil hayata geçmek veya Bon Dinini kabul etmek şeklinde üç seçenek verilmiştir. Bunları kabul etmeyen rahipler öldürülmüştür. Pek çok rahip de Tibet'i terk etmiş veya dini görevlerini evlerde gizlice sürdürmüşlerdir (Kıçanov, Savitskiy, 1975: 56). Lang Darma da bir Budist rahibi tarafından öldürülmüş ve Tibet sivil savaş dönemine girmiştir. Ülke, bağımsız devletçiklerin şefleri idaresi altında, merkezi otorite boşluğu nedeniyle zayıf düşmüştür. Çin, Hindistan, Nepal ve Orta Asya'daki topraklar kaybedilmiş, Tibet kendi dağlık alanına çekilmiştir (Sümer, 2003: 77).

Tibet'te 150 yıl süren (838-1000) karanlık bir dönemden sonra, 11. yüzyılın başlarında, Tibet dini tarihinin parlak dönemi başlamıştır. Bu dönemde Tibet'te mütercimler okulu kurulmuş; okul, yüzyıllarca Budist eserleri derlemiştir. Aynı zamanda 8. yüzyılda olduğu gibi, Tibet rahipleri daha yüksek eğitim görmek için Hindistan ve Nepal'deki manastırlara davet edilmiştir. Bu zaman içinde Tibet'e Atisa⁷ gelmiş, karmakarışık olmuş Budist akidenin batıl itikatlardan temizlenmesi onun sayesinde gerçekleşmiştir (Sümer, 2003: 82 - 83). Atisa, Tibet Budizmi'ndeki ilk reformcudur.

Tibet'te 11. yüzyıldan itibaren dünyanın hiçbir yerinde olmadığı sayıda ve genişlikte manastırlar kurulmuş ve ülke tamamen bir manastır toplumu haline gelmiştir. Böylece, Lamalar, dini iktidarın yanı sıra ekonomik güce de erişmişlerdir. Artık ülkenin tarihini adeta rahipler yazmıştır (Sümer, 2003: 85).

Rusya topraklarına ise Tibet Budizm'i Moğolistan'dan girmiştir. Buryatlar, Tuvinler ve Kalmıklar Budizm'in Gelug ekolünü kabul etmişlerdir. Bu halklar farklı zamanda Tibet Budizm'ini kabul etseler bile fazla farklılıkları yoktur. Çünkü rahiplerin hepsi aynı okullarda eğitim görmüşlerdir (Kislyuk, Kuçer, 2004: 200). Günümüzde, Tuva Cumhuriyetinde yaşayan Türklerin % 60'ı, yani yaklaşık olarak 180 bin kadarı Tibet Budizm'i'ne mensuptur (Sümer, 2002: 567).

⁷ Atisa, Bengal'de kraliyet ailesinde doğmuş, Brahman eğitimi almış, çeşitli bilim dallarında eğitim görmüş bir üstattır.

B. TİBET BUDİZMİ'NDE İNANÇ ESASLARI

1. Tibet Budizmi'nde Dünya ve Tanrı Anlayışı

Tibet Budizmi'nde üç dünya anlayışı vardır: Arzu dünyası (Kama loka), aşırı istek ve bağımlılık içgüdüsünün egemen olduğu dünya; saf ve soyut düşüncelerin dünyası (Rupa loka) ve bize uygun olmayan şekilsiz dünya (Arupa loka). Arzu dünyası, bizim altı varlık sınıfı altında bulunduğumuz dünyadır. Tanrılar, tanrı olmayanlar, (Titanlar) insanlar, insan olmayanlar (melekler, periler) hayvanların her türü ve acı çekmek için yaratılmış zavallı yaratıklar (Neel, 1987: 31).

Dünyada belki de en geniş ve en büyük panteon Lamaizm'de bulunmaktadır. Tibet'te tabiatın bütün güçleri tanrılaştırılmıştır. Tibet Budizmi'nde tanrı denilince, Mahayana Budizm'i tanrıları olan Dhayni Budalar ile bunların Bodhisatva biçimleri, özellikle Bodhisatva Manjusri ile Avalokiteşvara akla gelmektedir. Bunların dışında, inancın koruyucuları olarak görülen ve Tibet'in eski kültürlerinden esinlenen yerel Tanrılar,⁸ (Sümer, 2002: 188 - 189) Yıdamlar,⁹ (Sümer, 2002: 186 - 188) Demonlar,¹⁰ (Sümer, 2002: 105) kişisel tanrılar ve tanrılaştırılmış azizler günlük hayatta en çok tanınan varlıklardır (Sümer, 2003: 186).

⁸ Lu, su tanrıları olup Budizm öncesi kökene sahiptir; Nyen, genellikle kötü niyetli ruhlar olup atmosferde, yeryüzünde, ova, orman ve ağaçlarda yaşar; sadağ toprağın efendileridir; Tsen, kayalıklarda yaşayan kırmızı ruhlar; Gyelpo ya da Kral ruhlar; Död, açıkça kötü niyet taşıyan ruhlardır; Mamo, kadın tanrılarıdır vb.

⁹ Tibet mabet ve manastırlarında, Budalar ve Bodhisatvalarında yanında Yıdamlar da vardır. Tanrı denilince eğer yaratma işi anlaşıyorsa, bunlar tanrı sayılmamaktadır. Ancak Yıdamlar, Tibetlilerin, özellikle lamaların günlük ibadetlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Her bir lamanın, ismini sadece kendisinin bildiği bir Yıdam'ı bulunmaktadır. Bazı lamalar, onların göklerde (cennetlerde) veya yüksek bölgelerde yaşadığına inanmaktadırlar. Her Yıdam'a, ona özel (gizli) bir mantra, yantra ve mandala ile ibadet edilmektedir.

¹⁰ Demonlar, tanrılar ile insanlar arasında aracılık yapan, yarı tanrısal varlıklardır.

Lu, su tanrılarıdır. Budizm öncesi menşee sahiptir. Yer altlarında, kaynak, göl ve ırmaklarda yaşarlar, doğal barınakları tahrip edildiğinde intikam alırlar. Suların kirletilmesi, barajların yıkılması, nehir yataklarının değiştirilmesi eğer astrolojik olarak doğru zamanda yapılmazsa hastalıklara yol açmaktadırlar.

Nyen, genellikle kötü niyetli ruhlar olup atmosferde, yeryüzünde, ova, orman ve ağaçlarda yaşarlar. Ağaç kesmeye yeltenen kişi bu işi, astrolojik almanakta belirtilen günlerde yapmamaya dikkat etmelidir. Bunlar da hastalıklara sebep olmakta, hatta bazı kanser türlerine bunların sebep olduğu sanılmaktadır. Bunlar hayvan suretinde özellikle sığır türünde, sarı ya da yeşil renkte tasvir edilmektedirler.

Sadag, toprağın efendileridir. Bir kimse toprağı iş amaçlı, kazı ya da inşaat amaçlı olarak kazdığında onlar kızabilirler.

Tsen, kayalıklarda yaşayan kırmızı ruhlardır. Hepsi erkek olup ahitlerini bozan eski keşişlerin ruhlarıdır. Pratisyenlerce ehlileştirildiklerinde genellikle mabet, sunak ve manastırların koruyucusu olmaktadır.

Gyelpo ya da *Kral Ruhlar* ise kötü kralların ya da ahitlerini yerine getirmeyen yüksek lamaların ruhlarıdır. Beyaz renkli olup zırh giyerler. Daha ziyade dağ tanrıları gibi büyük öneme sahip yerel tanrılarıdır.

Düid, açıkça kötü niyetli ruhlardır. Geçmiş hayatlarında Dharma'ya şiddetle muarız olmuş varlıklardır. Yogilerin çalışmalarına engeller çıkarırlar; insan etiyle karınlarını doyururlar. Renkleri siyahtır.

Mamo, kadın tanrılarıdır. Budizm öncesinde var olsalar da Budizm tarafından matrika olarak asimile edilmişlerdir. Mahzenlerde yaşayan bir tür büyücüye benzetilir. Rahatsız edildiklerinde tabiat güçlerini tahrip edici hale getirirler.

Sa ya da Sanskritçe *Graha*, kötü niyetli gezegen tanrıları olup sara gibi hastalıklara sebebiyet verirler.

Nödjin, Budizm'e yaksa olarak asimile edilmiş, toprağın tabii zenginliklerinin bekçileridirler. Saadet tanrıları olup deva (ilaç) ile ilgilidirler. Sutra ya da mantraları okuyanları korurlar.

Lha, beyaz tanrılar sınıfına mensup olup insanlara karşı iyi niyet sahibidirler. Bu sınıflandırmalardaki amaç, hangi tür tanrının kazaya sebebiyet verdiğini bilerek, en uygun ritüel uygulaması ile karşı tedbiri almaktır (Sümer, 2000: 336 - 337).

2. Tibet Budizmi'nde Kurban ve Hac

Budizm'in beş emri içerisinde en önemli yeri alan, "öldürmemek, hiçbir canlıya zarar vermemek" anlamına gelen "Ahimsa" prensibi kurban anlayışını da kendi içerisine almaktadır. Budizm'de canlılar birbirinin akrabası sayıldığı için, hiçbir canlıyı incitmemek lazımdır. Çünkü tenasüh inancına göre bugün hayvan olanın sonraki hayatta insan, insan olanın da hayvan olarak gelebileceği kabul edildiği için, hayvanlara zarar vermekten çekinilmiştir.

Budizm'de kurban merasimi: 1. Boş yere yapılan masraf ve çaba olması, 2. Bazı şekillerinde zulüm ve gaddarlık içermesi ve 3. Bu tür merasimlerden beklenen faydaların türünün yeteri kadar manevi olmaması gibi sebeplerden dolayı tenkit edilmiştir. Böylece Kral Aşoka'nın "Kurban niyetiyle hiçbir hayvan boğazlanmayacaktır" şeklindeki fermanıyla hayvanların kurban edilmesini yasaklamıştır (Güç, 2003: 95).

Buda da, Hint kanlı kurban anlayışına karşı çıkmıştır. Bu sebeple Budizm tarihinde kanlı kurbanı rastlanmaz. Bunun yerine mabetlere yiyecek, tütsü, değerli eşya türünden sunumlar yapılmaktadır. Fakat Tibet'in ilk dini olan Bon'da insan ve hayvan kurbanına rastlanmaktadır (Sümer, 2003: 211).

Tibet'te türbe, kutsal emanet ve kalıntıları ziyaret etmek çok yaygındır. Ülke, sayısız kutsal yerler, ünlü reenkarne lamalar ve tabiatüstü varlıkların kalıntılarıyla, kutsallaştırılmış ağaçlarla doludur.

Budist hacılar, Lhasa şehrindeki Potala sarayının, kutsal dağ Kailas'ın veya diğer kutsal mekânların etrafında saat yönünde yapacakları

“Korlam” adı verilen kutsal yürüyüş için, çoğu zaman uzun yolculuklar yaparlar. Din ve gündelik hayatın iç içe olduğu Tibetlinin yaşamında son derece önemli bir yeri olan bu hac yolculukları bazen son derece zor olabilir. Bazı hacı adayları, korlamlarını “kjangchag” ile ya da daha açık olarak, tüm vücutlarıyla yere uzanıp tekrar ayağa kalkarak ve tekrar uzanarak ve sonra yine aynısını tekrarlayarak yapar. Özellikle Buda'nın doğduğu, Tibet takviminin 4. ayında (Mayıs) çok popüler olan korlam'ı uygulayan hacıların kutsal mekânların çevresinde dönmeleri, gezegenlerin güneşin etrafında döndüğü gibi, insanın da Buda'nın etrafında dönmesini sembolize eder. Tanrılara hediyeler verme geleneğinden gelişen “khata” ya da beyaz örtüler, manastır ve türbe ziyaretlerinde, evlilik ya da cenaze seremonilerinde kullanılır.

Elle, rüzgâr, su veya sıcak hava gücüyle çevrilen, “manichorkor” ya da dua tekerlekleri, Tibet Budizm'ine özgü bir uygulamadır. Elde taşınanından tutun da, Darjeeling'de 2,5 metre boyundaki gibi dev boyutlara kadar değişik ebatlarda olabilen dua tekerleklerinin üzerinde yazılı olan veya içinde saklanan elyazması kutsal mantraların her dönüşte evrene yayıldığına inanılır.

Çeşitli maddelerden yapılan 108 taşlı tespihleri ellerinde hac yolculuklarını yapan hacılar, Buda'nın adını söylemek için kutsal kabul edilen sayı olan 100 kez bunu yaparlar. Fazla 8 taş ise saymada bir hata olursa unutulmuş ya da kaybolan taşlar için kullanılır (“Tibet'te Din - Budizm'de Hac” <http://www.nasuhmahruki.com> 20.10.2016).

3. Tibet Budizm'inde Ruh İnanıcı, Ahiret, Cennet ve Cehennem Tasavvuru

Genel anlamda insan varlığının maddi olmayan boyutuna veya özüne ruh denilmektedir. Dini düşüncede ruhun, beden ölümünden sonra da yaşadığına inanılmaktadır. Tibet'te ruh anlayışı biraz karışmış haldedir. Tibet inancında ruh bedeni terk edebilmektedir. Bedenin ölümü durumunda ruh mezarda ya da cennet cehennem gibi başka yerlerde de yaşayabilir (Sümer, 2003: 196 - 197).

Tibet Budizm'inde üç can kavramı ya da üç şuur düzeyi bulunur. Ruhsal varlığın bu üç kısmı süptillik (seyyaliyet, incelik) derecelerine bağlı olarak, “çok süptil”, “süptil” ve “kaba” sıfatlarıyla

nitelendirilirler. Bunlardan süptil olanı ölüm olayında ayrılan zihin, şuur ya da kısımdır; kaba olanı ise uyunduğunda mevcut olmayan zihin ya da şuurdur. Tibet Budizm'inde ayrıca, farklılık gösteren shes-pa (şuur prensibi) ile rig-pa (Buda-doğa'ya denk olan saf şuur) arasında bir ayırım yapılır. Lamaizm de denilen bu dinde ezoterik eğitim veren bir üstadın ya da yüksek seviyeden bir lamanın yeniden doğan (reenkarne olan) kişiliğine tulku denir. Bu lamalar "fantom beden" ya da aura anlamında da kullanılan tulku'larından tanınırlar. Buda-doğa'nın reenkarne olmamasına karşın, kişinin skandhas denilen unsurları reenkarnasyona maruz kalırlar. Değişip gelişen, Shes-pa denilen şuur, ölüm olayından sonra yok olmaz ve her yeni doğumda (reenkarnasyonda) varlığını sürdürür.

Tibet kitabı Bardo Thödol insan ruhunun ölüm olayından tekrar doğmasına dek içinde bulunacağı koşulları ve geçireceği bilinç hallerini ayrıntılı bir biçimde açıklayan ve ruha ölüm sonrasında geçirebileceği haller konusunda rehberlik yapmaktadır. Bardo Thödol'a göre, kişinin tahayyülünü (imajinasyonunu), niyet, düşünce ve duygularını denetleyebilme yeteneğini henüz yeryüzündeyken kazanabilmiş olması, kendisine ölüm sonrası yaşamında son derece yararlı olur ve bedenini terk eden herkesin geçireceği ilk zor aşamaları kolayca atlatmasını sağlar. Öte âlemde karşılaşacağı olaylar kişinin kendi zihinsel faaliyetinin ürünleri olacağından, zihnini denetleyebilen kişi, haliyle, öldükten sonra yaşayacağı olayları da denetleyebilecektir. Fakat yeryüzünde bu yeteneği ya da beceriyi elde edebilmiş insanlar çok nadirdir (Şarafullina, 2013: 69).

Budist inancına göre hayat, ne ilk ne de sondur. Ölüm yoktur; o, mutlak bir son değildir. Ölüm, ruhun bir bedenden ikinci bedene geçmesidir, yani yeni bir hayat suretine girmesidir. Tibet Budizm'inde de tekrar doğduklarına inanılmaktadır.

Budizm genellikle ahiret konusuyla pek ilgilenmez. Ona göre kurtuluş bireyseldir; ayrıca dünyanın kurtuluş için bir yarar sağlamayacağına inanılmaktadır. Birçok Budist, öbür dünya konusunu, ilgi çekmeyen metafizik bir alan olarak düşünmektedir (Sümer, 2003: 195).

Budizm'in sonraki dönemlerimde cennet ve cehennem anlayışı görülmeye başlamıştır. Budist cennet tasvirleri ortaya çıkmıştır. Kozmoloji anlayışlarına uygun olarak yapılan cennet tasvirlerinde,

ortada taht üzerinde Buda, onun etrafında da batı cennetinin sevilen üç Bodhisatvası ile birçok küçük rütbeli tanrı yer almaktadır. Musikici ve dansçı kadınların da cennet saadetinin sembolleri olarak tablolarla yer aldıkları görülmektedir (Sümer, 2003: 197).

Genel Budist inancına göre, cehennem kimse tarafından yaratılmaz; bir ruhun ateşi, kızgınlık ve öfke ile kişiyi terk edince cehennem ateşi üretmektedir. Tibet inancında cehennemler, acılı, ateşli, vahşi işkencelerin yapıldığı yerler olarak tasvir edilmektedir. Onlara göre, sıcak cehennem dışında, soğuk etkisi yapan cehennemler de vardır (Sümer, 2003: 198-199).

Cennette öldüğü gibi, cehennemde de ölünür. Altı varlık sınıfı içinde ölünür. Tibetliler ne sonsuz bir ahiret mutluluğunu, ne de sonsuz bir cehennem korkusunu kabul ederler (Neel, 1987: 54).

4. Tibet Budizmi'nde Ölü Gömme Adetleri

a. Ölümün Anlamı

Geleneksel kültürler ölümü bir son olarak değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak görmüşler; hayatı, daha sonra bir başka varoluş biçimiyle yer değiştirecek bir sürekliliğin parçası olarak kabul etmişlerdir (Hökelekli, 1991: 152-154). Bir Budist dünyada var olduğu sürece ölümü, başına geleceğini kabullendiği bir gerçek, normal bir süreç olarak görür. Budistler ölümün kesin bir son değil, bir nevi eskimiş ve yıpranmış giysilerin değiştirilmesi bir şey olduğunu düşünmektedirler.

Görece bir kavram olan ölümün ancak doğumun karşıtı olduğu zaman bir anlamı olabilir. "Ebedi ölüm" bir daireyi kare haline getirmek demektir. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, doğumu olmayan bir ölüm yoktur. Doğumun olduğu yerde ölüm, ölümün olduğu yerde de doğum vardır. Doğumla ölüm birbirinden ayrı olamaz. Edebi ölümün olduğu yerde devamlı ölüm olur. Budist felsefesine göre hayat, hiçbir zaman sona ermeyen bir doğum-ölüm zinciridir (Suzuki, 1991: 41).

Doğal olarak herkes huzur içinde ölmek ister. Ancak şu da açık ki, Budist anlayışına göre eğer yaşamlarımız şiddetle doluyorsa veya

zihinlerimiz çoğunlukla kızgınlık, bağıllık ya da korku gibi duygularla çalkalanıyorsa rahat bir ölümü umut edemeyiz. İyi bir ölüm arzuluyorsak nasıl iyi yaşanacağını öğrenmek zorundayız: Huzurlu bir ölüm arzu ediyorsak, bu huzuru öncelikle zihnimizde ve yaşam biçimimizde kazanmamız şarttır.

74

IJSI 9/2
Aralık/
December
2016

Tibet Budizm'i öğretilerinde de ölüm merkezde yer alır. Burada ölüm hayattan daha önemli sayılır. Budizm ve Hinduizm'de olduğu gibi Tibet Budizm'inde de ölüm samsara öğretisini, yani ıstırapla dolu sonsuz tekrar doğuşu geliştirir. Bu sonsuz zincirde hayat sadece bir kısa süreçtir. Bu süreç içerisinde insanın tekrar doğuşu veya kurtuluşu tespit edilir. Fakat ölümü bardo durumu açıklar. "Ölüm Sanatları" isimli çok eski bir kitapta ölüm şöyle ifade edilmiştir: "O kendisi istememesine rağmen ölür, çünkü o ölüm sanatını öğrenmemiş. Ölüm sanatını öğrenirsen yaşama sanatını da bilirsin. Bu hayatta hiç kimse ölüm sanatını öğrenmeden yaşama sanatını öğrenemez" (Molodtsova 2005: 175). Yani burada yazar ölüm bir başlangıçtır, ondan korkmamalıyız; ölümü, nasıl varsa öyle kabul etmeliyiz demek istemiştir. İnsan hiç düşünmeden ve farkına varmadan ölmemelidir. Çünkü o, ölümü müthiş bir an olarak kabul etmeli ve ölümler her anını bilinçli geçirmelidir.

Budistlere göre ölüm anındaki zihinsel durumumuz bir sonraki yeniden doğuşu etkiler. Yani ölüm anında o güne kadar yaşadıkları birçok karmanın etkisine karşın zihinleri berrak tutmak için özel bir çaba sarf ederse doğru ve temiz bir karmayı kuvvetlendirip harekete geçirebilir; böylece bu da mutlu bir yeniden doğuşu beraberinde getirir. Ölüm anında çok derin ve yararlı içsel deneyimler yaşanabilir (Rinponche, 2002: 9-11).

Tibet Budizm'inde ölü gömme âdetinin anlamı ise vücudunun bu dünyada kalmaması, kişinin yeni hayatında yeni vücudunu bulmaya engel olmamasıdır.

b. Ölüler Kitabı

Ölümler Kitabı'nın Tibet dilindeki adı Bardo Thödol'dur. Bu ad, "bar", "do", "thos" ve "grol" sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuş olup "duyarak aracı hallerden kurtuluş" (Bar-do'i-thos-grol) anlamına gelir (Bersnev, Galata, 2006: 51). Bu kitap, adının anlamından da

anlaşılacağı gibi, ölmekte olan kimseye öte-âlemde yardımcı olması amacıyla, huzurunda okunacak biçimde düzenlenmiştir. Bu kitaptaki bilgilere göre, kişinin imajinasyonunu, yani niyet, düşünce ve duygularını denetleyebilme yeteneğini henüz yeryüzündeyken kazanabilmiş olması kendisine ölüm sonrası yaşamında son derece yararlı olur ve bedenini terk eden herkesin geçireceği ilk zor aşamaları kolayca atlatmasını sağlar. Dolayısıyla, Tibet geleneğine göre bu yeteneği henüz yeryüzündeyken kazanabilmiş olan kimselerin bu kitabı okumasına gerek kalmamıştır. O âlemde karşılaşacağı olaylar kişinin kendi zihinsel faaliyetinin ürünleri olacağından, zihnini denetleyebilen kişi, haliyle o olayları da denetleyebilmiş olur (Şarafullina, 2013: 72).

75

IJSI 9/2
Aralık/
December
2016

Bardo Thödol, insan ruhunun ölüm olayından tekrar doğmasına dek içinde bulunacağı koşulları ve geçireceği bilinç hallerini ayrıntılı bir biçimde açıklayan ve ruha ölüm sonrasında geçirebileceği haller konusunda rehberlik yapan bir Tibet kitabıdır. Batı'da bu kitaba Tibet Ölüler Kitabı denilmiştir. Ölüler Kitabı'nda ölüm esnasının ve ölümün semptomları incelenmiş ve açıklanmıştır (Molodtsova, 2005: 176).

Padmasambhave bu kitabın yazarı olarak kabul edilir. Rivayete göre Padmasambhave kitabı yazmış ve sonra gömmüştür.¹¹ Çağdaş Lama Kazi-Dava Santup bu kitaba yorum ve açıklamalar ilave ederek kitabı ortaya çıkarmıştır. Padmasambhave kendisi ölüm sanatını iyi bildiği için ölümsüzlük kazanmıştır. O ölüm esnasında fiziksel vücudunu beş öge içinde eritmiş ve hiç kimseye görünmez olmuş ve boşluk halini almıştır (Molodtsova, 2005:177.)

Bardo Thödol'u okuyan dikkatli bir okuyucu, bu eserin oluşmasına, yazarın vücudu olmayan bir ölüye yaptırdığı basit bir yolculuğun, ikinci derecedeki çeşitli olaylardan esinlenmiş çok sayıdaki düşüncenin neden olduğunun farkına varır (Neel, 1987: 47).

Tibet Ölüler Kitabı'nın yanı sıra, Budizm'in Vajrayana ekolünde, "naro chödru" öğretisinde de ölüme çok önem verilmiştir. Bu öğretilerde ve Ölüler Kitabı'nda aracı haller 6 grupta ele alınır:

¹¹ Onun öğretisine göre kitabı toprağa, havaya gömmek olurmuş.

1-Kyenay Bardo: Doğum öncesinde, anne karnındayken içinde bulunulan bilinç hali. Buna “cenin hali” de denir.

2- Milam Bardo: Rüya sırasındaki bilinç hali.

3-Tingezin Bardo: Meditasyon sırasındaki bilinç hali. Kimileri bu bilinç halinin adındaki “tingezin” teriminin Türkçe olup Tibet tradisyonuna Şamanik bir teknik ya da din olan Bon ya da Bön aracılığıyla sokulmuş olduğunu düşünmektedir.

4-Chikai Bardo: Ölüm anındaki bilinç hali.

5-Chönyid Bardo: Ölüm sonrasındaki bilinç hali.

6-Sidpa Bardo: Yüksek realiteye ulaşıldığındaki bilinç hali (Bersnev, Galata, 2006: 53).

c. Ölüme Yolculuk

Tüm Tibetliler ölümün, yolcunun erişeceği altı varlık kategorisinin birinde, yeni bir tekrar doğuşa kadar geçecek zamanda yapacağı tehlikelerle dolu bir yolculuğun başlangıcı olduğuna inanırlar. Ölümlerin geçeceği bölgeler, Tibetlilerin bildiği manzaralara göre belirtilmiştir. Namşes¹² yüksek dağlara tırmanarak geniş ve hızlı akan nehirlerden, pusuya yatmış eşkiya ve şeytanların arasından, ıssız ve kurak yerlerden geçmek zorunda kalacaktır. Böyle olunca da,

¹² Namşes terimi, Namparşespa'nın kısaltılmışıdır. Bu, “her şeyi bilen”, duygularımızla ilişkiye giren objeleri hesap eden, onları ayıran ve sınıflayan temel bir yaşanın adıdır. Altı nampaşespa görülür. Beş duyunun her birinin özel nampaşespası vardır. Altıncı nampaşespa zihne bağlıdır. Şahsiyet şuuru olan “ben” fikrine sahip plan şey olarak düşünülür. Bununla birlikte, birçok Tibetli, namşesi Hintçe olan ve onunla aynı rolü oynayan “jiva” sözcülüğüyle eş anlamlı yapmışlardır. Bu, maddesel vücuda bağlı, ruhani bir varlıktır ama ondan vücudu kullanma gücünü engelleyen manevi bir kişiliktir. Namşes o zaman başka bir vücuda geç eder. “bu, eskimiş elbiseyi çıkarıp başkasını giymek gibidir”.

yolcuların koruyucusu “Dolma”nın¹³ yardımına sığınabilecektir (Neel, 1987: 35).

d. Ölüm Süreci

Tibet Budizm'ine göre ölüm süreci içinde vücudu teşkil eden beş öge birbirinde kaybolur. Önce toprak suda yok olur. Bu sırada vücut bir baskı hisseder. Bütün hayatı gözünün önünden geçer ve o anda insan serap görür. Sonra su ögesi ocakta erir. Vücutta ıslak soğuk hisseder. Sanki onun vücudu suyun içindedir ve bu su yavaş yavaş buharlaşır. Özellikle o anda insan iştme yeteneğini kaybeder. Daha sonra ocak havada erir. Vücut ise parçalanır ve koku alma duyusunu kaybeder. İnsan gökyüzünde vizyon görmeye başlar. Sonuç olarak rüzgâr bilinçte erir ve insan bütün bedensel duyularını kaybeder (Molodtsova, 2005: 176–177).

Ölüm süreci Çoydjid–Dagani adlı Moğol metinlerinde çok net ve figüratif olarak tasvir edilmiştir. Kahramana göre, bu süreçte ıstıraplardan onun kafası dönmüş ve sanki o yerin dibine gitmiştir. Yukarıda da onu çok insan ezmiştir. Çok korkmuş, sonra da çok korkunç işkenceler hissetmiş, sanki o denizde ve çok üşümüş gibidir. Sonra kendisini ateşte bulmuş ve bütün dünyayı da ateş sarmıştır. O çok acı çekmiş ve vücudunun bu ateşte yanacağını sanmıştır (Bersnev, Galata, 2006: 61).

Genellikle bundan sonra insanlar hastanın öldüğünü düşünür, çünkü ölüm belirtisi, göstergesi olan özellikler artık ortaya çıkmıştır: kalp atmaz, aynada nefes iz bırakmaz ve vücut soğur. Fakat insan o anda ölmemiştir. Ölüm süreci devam etmektedir. Genelde 3–4 gün süren bu süreçte ölüyü beyaz örtü ile örterler. Çok önemli sayılan ölüm sürecine engel olmamak için bundan sonra ona hiç kimse dokunmaz. Akraba ile arkadaşlarına o anda yüksek sesle konuşmak ve ağlamak yasaktır (Molodtsova, 2005:178).

Çoydjid–Dagani hikâyesinde şöyle bir an anlatılır: Kızları ve oğulları ağlamaya başlayınca, o sanki binlerce ejderhanın kükremesini duyar. Yakınlarının gözyaşları yumurta şeklindeki kanlı ateş topları olarak

¹³ Ölüm yolculuğunu geçmeye yardım eden bir varlıktır.

onun üzerine düşer. Çocukları ağlamayınca bütün kötü şeyler kaybolur (Bersnev, Galata, 2006: 66).

İnsan, bu 4 gün süren süreç içerisinde ölümü: solgun, kırmızı, karanlık ve net ışık şeklinde görür: En önemlisi net ışıktır. Bu ışıktaki kalabilmek lazımdır, çünkü burada kişinin tekrar doğuşu veya kurtuluşu halledilir.

Cinsel organdan beyaz sıvının ya da burundan kanın çıkması ölümün dış işareti sayılır. Bundan sonra geriye sadece ölüyü gömmek kalır. Eğer bu işaretlerden önce ölü gömülürse, gömen katil günahını üstlenmiş olur. Bu günlerde, dış işaretler ortaya çıkmasına rağmen, ölüm süreci devam edebilir. Ölüyü gömmek için Lama Astrolog burç çizmeye başlar. Bu burçla, ölünün nereye gideceği, ona kimin dokunabileceği ve onun nerede gömüleceği belli olur (Molodtsova, 2005: 178).

78

IJSl 9/2
Aralık/
December
2016

e. Mutlu Ülke Sukhavati'ye Giriş

Lama-Öğretmen, ölüm sürecinin devamı olarak ölüye talimat verir. Ona Amitabhi Buda cennetini bulması için yol gösterir. Amitabhi Buda cenneti tekrar doğuştan kurtulmayı sembolize eder. Bu cennet bizim dünyamızın batısında yerleşmiştir. Bu ülkeyi sadece Bodhisattva derecesine ulaşanlar görebilir. Geçmişte Amitabha burada mantra okumuştur, bu yüzden şimdi bu dünyada her canlı doğabilmektedir. Her insan ölüm sürecinde çok isterse bu dünyada doğabilir.

Bu ülkede ölüm yoktur sadece doğum vardır. Can, hızlı bir şekilde güzel beyaz lotus çiçeğinden doğar. Burada çocukluğu bilmezler, çünkü insan yetişkin ve gelişmiş şekilde doğar. Vücutları altın renginde, bilinçleri temiz olur. Sukhavatide sadece mükemmel insanlar yaşar. Bütün gelen ve gelecek olan lamalar buradan geçmişlerdir. Bu cennette ıstırap ve acı yoktur, yaşama süresi ise dünya dönemine denk gelir. Buraya gelen insan hiçbir zaman daha düşük aşamaya gitmez. Herkes günlük hayatta buraya gelebilmesi için Ölümler Kitabını okur ve dua eder. Ölüm sürecinde Lama insana yardım eder. Kulağına yaklaşır dua okur, ama kesinlikle dokunmaz. Bu ayine insan öldükten sonra hemen başlanır. Ruh vücuttan ayrıldıktan sonra insan ne olduğunu fark edemez, bu yüzden Lama

yardıma gelir. Elini ölünün başına koyar ve ona ne olduğunu anlatır (Molodtsova, 2005: 178).

Budist düşünceye göre hayat, birbirini izleyen birçok şuur halinden ibarettir. Mevcut evren, ne ilk ne de sondur. Ölüm sadece, başka varoluş boyutunda yeniden doğma sürecidir (Sümer, 2003: 195).

f. Ölümün Saf Işığı

Ölünün nefesi kesildikten sonra Lama onun şahdamarına basar ve insan sadece ölümü düşünür. O anda insan saf ışık görür. Genellikle bu süreç 4 gün devam eder. Fakat onun devamı insanın nasıl hayat sürdürdüğüne bağlıdır. Eğer insan kötü hayat yaşamışsa mutluluk anı çabuk geçer. Bu ışığı görmeyen insana bir daha şans verilir. Hayatını meditasyonla geçiren insan bu aşamada kurtuluş bulur ve o bardonun başka aşamalarını geçmek zorunda kalmaz. Hayatını nasıl geçirmek isterse öyle devam edebilir. Lama ona hayatta yaptığı meditasyonları hatırlatır. Normal insanlara ise kendi tanrılarından yardım istemesini söyler. Yaşam gücü kötü veya iyi karmaya bakarak sağ ya da sol taraftan çıkar. Bharna, yaşam gücünün en iyi çıkma yolu sayılır.

g. Bardo'nun Üçüncü Aşaması

Birinci ve ikinci aşamada saf ışık hissedilmezse, seyahat devam eder ve bardonun başka aşaması gelir. Bu aşamada, gittikçe canın önüne tanrılar belirir. Ölü hiçbir değişikliklerle karşılaşmaz. Bardonun üçüncü aşamasında Ölüler Kitabı okunur. Ölüye dünyadaki her şey bardo diye anlatılır. Ölü, korkunç sesler duyar, değişik renkler ve ışıklar görmeye başlar. O anda ölü bunları görmektedir: masadan onun için ayrılan yemek alınır, kıyafeti çıkartılır, yakınlarının sesleri işitilir. Ölü onlarla konuşmak ister, fakat onu hiç kimse duymaz ve o yine üzülür. Lama her an ölüye ölümü hatırlatır (Molodtsova, 2005: 178).

Çoydjid-Dagani ile de aynı durumu yaşamıştır. Her ışığın sonunda o farklı canavarların başlarını görmeye başlar. Bazen onların başları 3-7 olur (Bersnev, Galata, 2006: 61). Aynı anda bütün canavarlar konuşmaya başlar. Hepsi aynı anda: "Beni Öldür", der. Çoydjid-Dagani öğretmenin öğretisini hatırlar, "Her türlü ışık - senin ışığındır, her türlü form - senin formundur, her türlü ses - senin sesindir, her türlü ruh - senin ruhundur. Hiçbir şey seni burada

tutamaz." denilir. Bunları hatırlayınca Çoydjid-Dagani her şeyi unuttur (Bersnev, Galata, 2006: 67). Lamanın öğütlerini hatırlayarak her bardoyu geçer. İnsan, ilk yedi günde önüne gelen barış tanrılarına alışmamalıdır, çünkü bu dünyaya varınca samsaraya düşecektir.

h. Bardo - Tekrar Doğuş Araması

Bardo içerisinde insan kendisi tekrar doğuş yerini seçebilir. Eğer insan tanrı olarak doğacaksa, onun önünde tanrılar dünyası belirir. O insanlar dünyasından, cehennemden, yani tekrar doğacağı yerlerden resimler görecektir. Tekrar doğacağı yeri görünce insan oraya olağanüstü bir güçle yapışır. Eğer insan insanlar dünyasında doğacak olursa, kadınla erkeği yakın ilişkide görür. Erkek olarak doğarsa, babasına karşı nefret, annesine karşı bağımlılık hisseder. Kız olarak doğarsa tam tersi gerçekleşir (Bersnev, Galata, 2006: 59).

Fakat bir şeyi hatırlamak gerekir ki, eğer insan hiç doğmak istemiyorsa bu cinsel birleşme zamanında onlardan uzak durmalıdır. Fakat bardonun aşaması ne kadar düşük olursa, durumu kontrol etmek o kadar zordur. Genelde bardo 49 gün devam etmektedir. Bazen daha da az olabilir. Bardo'nun üçüncü aşamasında tekrar doğuşu ararken insan genelde tanıdık yerleri ve insanları rüyada gördüğü gibi görür. İnsan onlarla konuşur, fakat onlar onu duymaz ve o çok üzülür. Lama yakınlarına bağımlı olmamasını söyler, çünkü bağımlılık onu ve yakınlarını mutsuz eder. Lama ona kötü şeyler düşünmesini ve gizli ismini hatırlamasını tavsiye eder. Eğer hiçbir durum ona yardım etmiyorsa, bardo içerisinde kalma zamanı biter ve o kötü olaylarla karşılaşmaya başlar. Kötü huylu olan insan hep ıstıraplarla karşılaşır, iyi insan ise hep mutluluğu hisseder. Bardo'da iken insan bir boşluk halini alır, mesela duvarın öbür tarafına geçmek, insanın düşüncelerini okumak gibi canlı insanın yapamadığı işleri rahatlıkla yapar. Her insan onları sadece kendi seviyesinde görebilir (Molodtsova, 2005:196 - 198).

Bu yüzden, Tibet Budizm'inde insan hiçbir dünyaya bağlı kalmamalı, hiçbir şeyden korkmamayı öğrenmelidir. Eğer o her şeyi kontrol etmeyi öğrenirse onun için hayat sürdürmek çok kolay olur.

i. Ölümü Hatırlama

Tibet Budizm'inde iki türlü ölümü hatırlama yolu vardır:

1. Teoride – Ölüler Kitabını okuyarak.
2. Pratikte – geçiş süreci olarak kabul edilen uyku ve meditasyon, ölüm zamanı, öbür dünya, yeniden doğma gibi Bardo'nun değişik formlarına girmek (Gerasimova, 1989: 59).

i. Kutsal Taş

Lhasa şehrinde inşa edilen Sera¹⁴ (Sümer, 2003: 105) manastırından 200-300 m uzaklıkta büyük bir taş vardır. Efsaneye göre bu taş Hindistan'dan Tibet'e kadar uçarak gelmiştir. Ölü cesedi o taşın üzerinde kesilir ve yemeleri için akbabalara verilir. Bu taş kutsal sayıldığı için üzerinde herkes kesilmek ister. Fakat çok zor ve pahalı olduğundan herkesin yaptırabileceği bir iş değildir. Cesedi buraya getirmek ve ayini yöneten Lamalara pul dağıtmak ucuz bir tören sayılmaz. Tibetlilere göre, eğer canlı biri bu taşın üzerine çıkarsa, uzun ve mutlu ömür yaşar (Kozlov, 1920: 45-46).

ii. Ölü Gömme Adetleri

Ölü gömme töresi ya da cenaze töresi, bir ölünün gömülmesi sırasında uygulanan törelere denir. Çeşitli dinlerde ölümün bir son olmadığı, ruhun ölümden sonra öteki dünyada da varlığını sürdüreceği inancı vardır. Bu, genel olarak reenkarnasyon olarak adlandırılır. Bazı kültürlerde ölülerin yaşayanları etkileme gücüne sahip olduğu inancı yaygındır. Bu nedenle ölü törenlerinin kusursuz ve geleneğe uygun olmasına özen gösterilir. Ancak bu törenlerin tümü sonuç olarak ölünün gömülecek, yakılacak ya da saklanacak bedenine ilgilidir.

¹⁴ Gelug - pa'nın ikinci büyük manastırı olan Sera, Lhasa'nın 2 mil kuzeyinde, yine Tsong - kapa'nın Jamchen Choeje tarafından, 1419 yılında kurulmuştur ve "Yaban Güllü Çiti" anlamına gelmektedir. İçinde dört kolejle bir üniversite bulunan Sera'nın keşişleri, Tibet, Amdo ve Moğolistan'ın seçkin ailelerinin çocuklarından oluşmaktadır.

Aslında üzerinde durmak istediğimiz temel konulardan birisi Tibet Budizm'inde ölü gömme âdetleridir. Tibet Budizm'inde 3 farklı ölü gömme âdeti vardır. Bunlar:

1. Ölüyü yakmak (Kremasi),
2. Suya atmak,
3. Ruhun göklere yükselmesi (gömülmesi) – şeklinde ifade edilebilir.

Ruhun göklere yükselmesinin (gömülmesinin) Tibetçesi *jha-tor*, yani “kuşlara sadaka dağıtma”dır. Tibet inançlarına göre insan, hayatının son gününe kadar hep iyilik yapmalı ve onun ölü cesedi de kuşlara yem olarak verilmelidir.

82

IJSI 9/2
Aralık/
December
2016

Tibetliler, ölmüş bir kişinin yapacağı yolculuğu kolaylaştıran merhametli bir düşünceye sahiptir. Bu durumda ölüye cenaze törenine kadar bulunacağı evde, her gün birçok kere yemek servisi yapılır. Ölüye sunulan yemek esnasında, ölünün yapacağı yolculuk için gerekli güce sahip olması amacıyla, bol bol beslenmesi, evine ve aile bireylerine dönmesinden sakınması tavsiye edilmiştir.

Bu amaçla ailesinin bir üyesi veya köyün yaşlılarından biri ona: “İyi dinle Tenzing (ölenin ismi), sen öldün. Burada artık yapacak bir şeyin yok. Burada sana artık ihtiyaç yok. Kendi yolunu izle. Alacaklıların geldi. Atlarına ve suretlerine el koydular. Çocuklarını hizmetçi olarak aldılar ve böylece borcunun birazı ödendi. Karın artık evde değil. Evi oturmak veya satmak için alan, alacaklıların tarafından evden kovuldu. Çalışmak için karın hala yeterince güçlü olduğu için Tseundup onu ikinci karısı olarak evine aldı. Eğer tüm bunları görseydin üzülecektin. Artık hiçbir şeye engel olamazsın, ne tarla ekebilirsin, ne de bir alet kullanabilirsin. Burayı düzeltmeye çalışman artık faydasız. Seni iyice besledik. Bu yeter. Gitmek zorunda olduğun yere git ve buradaki hiç kimseyi bir daha rahatsız etme” der (Neel, 1987: 57).

Ölünün ruhunun bu yalanları anladığı ve gittiği var sayılır. Bununla birlikte eğer gitmemekte direnirse ve öbürleri bunu başaramazlarsa bir Lama, büyüü sözleri bilen bir snagspa veya Tibet'in Budizm öncesi dinine bağlı bir Bön çağrılmalıdır. Hile ile kandırılmayan ve geri “geri dönen ruh” a karşı çok sert bir şekilde davranılacaktır. Özel bir ayın töreninin gücü, ona karşı, sanki şeytana karşı kullanılıyormuş gibi kullanılacak ve ruh kovulmuş olacaktır.

Ölümünden sonra belli bir süre (genellikle bir yıl) boyunca, ölünün yeryüzünde dolaştığı, hayatının ona sunulan armağanlara bağlı olduğu, bu armağanların, onun atalar âleminde oturması için bir vücut meydana getirmeye yaradığı zannedilir. Ölü, öldükten sonra kendisine ayrılan yere gider (Neel, 1987: 80).

Ölüm anından gömüleceği ana kadar geçen süre her zaman uzundur. Bu süreyi azaltmak, ölüden kurtulmak için acele etmek anlamını taşır ve ölüye karşı yapılan bir saygısızlıktır. Tibet gibi, köylerin aralıklı olduğu bir ülkede davetlilerin iki üç yüz kilometrelik, zorluklarla dolu yolları katetmeleri için gerekli zaman verilmelidir. Cenaze töreninde hazır bulunan kişilerin kalabalık olması ölünün ailesine büyük onur verir. Bu onurdan doğal olarak tüm akrabalar da pay alır.

Ölülerin büyük bir çoğunluğuna gelince; onlara en güzel elbiseler, normal olarak değil, artık bu dünyaya ait olmadıklarını vurgulamak amacıyla, ölü arkasına çevrilerek giydirilirdi (Neel, 1987: 35 – 36).

Tibetli birisi öldükten sonra 24 saat boyunca bir sandalyede oturtulur ve öyle durması için eşarplarla bağlanır. Etrafı bir tencere veya kumaşlarla doldurulmuş başka bir kaba konulur. Bu kaba, çürümeden kaynaklanan sıvıları emmek, yayılmalarını önlemek için buğday taneleri konulur. Eğer ziyaret süresi uzarsa, ıslak buğdaylar yenileriyle değiştirilir. Ölüde kullanılan tuz gibi, buğday da asla boşa harcanmaz ama normal bir Tibetli için özel bir nitelik de taşımaz. Sadece yıkanıp ya hayvanlara verilir, ya da diğer buğdaylar gibi normal işlerde kullanılır (Neel, 1987: 36 – 37).

Bu zaman içerisinde Lama ona Ölüler Kitabından dualar okur. Bu dualar ona 49 dereceli bardo'yu (ölme ve yeniden derilme arasındaki durum) geçmek için yardımcı olmak amacıyla okunur. Ölüyü gömerken Ming-can denilen eşya kullanılır. Ming-can küçük bir kâğıttır, üzerinde ise lotus içinde oturan insan vardır. Bu kâğıt ölü yanındaki elbiseye yapıştırılır. Hem Ming-can hem de ölü cesedi yanına yemek konulur. Ölüyü evden çıkarırken Ming-can yakılır ve külü toprakla karıştırılır. Sonra bu karışmadan piramit-tsha-tsha yapılır ve suya atılır. Ming-can'ın evde 49 günden fazla kalması yasaktır. Çünkü ölü canlıları rahatsız eder şeklinde bir inanç vardır (Gerasimova, 1989: 98). Tibetlilere göre, ruh yedi sınıf teşkil eden ölümü ve tekrar doğumu geçer, yani yedi defa ölür ve dirilir. 49 gün

sonra ise yeni bir vücutta hayata döner (Gerasimova, 1989: 109). 3 günden sonra en yakın arkadaşı onun ölü cesedini dağa götürür.

Ölü gömme töreni iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada ceset kesilir, buna Tibetçede btol-ba veya gtol-ba denilir. Rogyaplar,¹⁵ önce ölünün saçlarını keser. Sonra, ölen kişinin vücudu balta ile parçalara ayrılır. Sonra iç organları dışarı çıkartılır. Bu işler tamamlandıktan sonra, yani ikinci aşamada iki türlü ritüel vardır. Ya ölü kuşlara yem olarak verilir ya da bir mekâna götürülüp orada cesedi kurutulur. Birinci durumda, cesedi keserken yakındaki kuşlar ölen kimsenin etini yemek için beklerler, fakat şimdilik onların yaklaşmalarına izin verilmez. Cesedi parçalama işi bittikten sonra bu işi yapan kimseler parçalanan vücudu kuşların yemesine terk eder. Sonra geriye kalan kemikler toplanır ve onlar un haline gelinceye kadar ezilir. Sonra kemikler arpa unu ile karıştırılarak tekrar kuşlara verilir. Çoğu zaman da vahşi köpekler tarafından tüketilir. Açık alandaki bu parçalama seremonisinde insanlar tarafından üzüntü yaşanmaz. Çünkü ruhun bedeni çoktan terk ettiğini düşündüklerinden gömme işlemi sadece atığı yok etmek gibi basit bir işlemdir. İkinci durumda ise parçalanan vücut ring-khang¹⁶ denilen tencereye yerleştirilir ve orada kuruması için bir sene beklenilir. Final olarak geçen mdat¹⁷ aşamasında cesedin kalıntıları gömülür (Gerasimova, 1989: 115 - 116).

Tibet'in bazı bölgelerinde ölü cenin pozisyonunda da gömülür. Böyle gömme, ölümün hayatın sonu olmayıp yeni bir başlangıç olduğunu gösterir. Bu ölü gömme âdetinin anlamı, yani bu dünyada vücudunun kalmaması kişinin yeni hayatında yeni vücudunu bulmaya engel olmaması içindir.

Günümüzde bu ölü gömme âdeti artık bir meslek haline gelmiş olup bu meslek nesilden nesile geçmektedir. Eğer ailede erkek çocuk dünyaya gelmezse, kız çocuğa eş bulmak zorlaşır. Çünkü onun eşi bu mesleği devam ettirecektir.

15 Ölünün cesadeni kesen ve uzun önlük giyen insanlar.

16 Ring kelimesi "ceset, kemek" olarak tercüme edilir.

17 Ölü gömmenin son aşamasıdır.

Tibet inançlarına göre insan, hayatında bir defa da olsa bu âdeti görmelidir. Çünkü insan bunu görünce hayatın sadece bir anlık olduğunu anlar ve daha güzel, daha doğru bir hayat yaşamaya çaba gösterir.

Tibet'te 1100 den fazla böyle ölü gömme yeri vardır. En büyüğü ise Drigung Til manastırındadır. Ancak Çin hükümeti 1956 yılında bu âdeti yasaklamıştır. Sadece 1974 yılında Tibet halkının ve rahiplerin yoğun istekleri üzerine bu âdetin tatbik edilmesine tekrar izin verilmiştir.

Böyle ölü gömme türü bu yerler için en uygun olanıdır. Çünkü yukarıda belirttiğimiz gibi, Tibet'in etrafı taşlıklardan ibarettir. Ölen kimsenin cesedini yakmak için odun lazımdır, odun hem çok pahalı hem de kutsal kabul edilmektedir.

SONUÇ

Günümüzde dünyada Budist inanç ve usullerini uygulayan beş yüz milyondan fazla insanın mevcut olduğu belirtilmektedir. Bundan yaklaşık 2500 yıl önce yaşamış olan Buda'nın düşüncelerinin günümüz dünyasında değer bulması oldukça ilginçtir. Buda mal-mülk, çoluk çocuk her türlü kazanımın yük olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre nefreti ve sevgiyi de keder yaratmaktadır. Acı ile dolu olan dünyadan sadece her türlü bağılıktan kaçınarak kurtulmak mümkündür.

Başlangıçta Budizm'de ibadet fikri hiç yer almamıştır. Daha sonraları birtakım ibadetler ortaya çıkmıştır. Budizm'de ibadet sayılabilecek tek husus, oruç günü merasimidir. Budist rahipleri aybaşında ve ayın on dördünde olmak üzere her ay iki defa toplanırlar ve bu toplantılarda Budizm'in ilkelerinin tam olarak uygulanıp uygulanmadığı kontrol edilir.

Ölüm Budizm'de çok önemli rol oynamaktadır. Çünkü ölüm tüm canlıları titretmektedir. Budizm ölümü kaçınılmaz bir gerçek olarak kabul etmekle birlikte, ölümün bir sonsuzluk olmayıp tam tersine yeni bir başlangıca neden olduğunu ileri sürdürmektedir. Budistlere göre kişinin ölüm anındaki zihinsel durumu bir sonraki yeniden doğuşu etkilemektedir. Budizm ve Hinduizm'de olduğu gibi Tibet

Budizm'inde de ölüm samsara öğretisini, yani ıstırapla dolu sonsuz tekrar doğuşu geliştirir. Bu sonsuz zincirde hayat sadece kısa bir süreçtir. Bu süreç içerisinde insanın tekrar doğuşu veya kurtuluşu tespit edilir. Tibet Budizm'inde ölü gömme âdetinin anlamı ise kişinin yeni hayatında yeni vücudunu bulmaya engel olmaması için, vücudunun bu dünyada kalmamasıdır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

86

IJSI 9/2
Aralık/
December
2016

Aydın, Mehmet, (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimler Yayınları.

Bersnev, Valeriy; Galata, Aleksandr (2006) *Kniga Zagrobnih Videniy: Anatologiya*. Omsk: Amfora.

Biçurin, İakin (1981). *İstoriya Tibeta i Huhuno – Pa*. Spb.

Bogoslovskiy, Vasiliy (1962) *Ocherk İstorii Tibetskogo Naroda*. Moskva.

Erengil, Cengiz (2004). *Budizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Gerasimova, (1989) *Tradisyonnie Verovaniya Tibettsov v Kultuvoy Sisteme Lamaizma*. Novosibirsk: Nauka.

Gumilev, Lev (1960). *Legenda i Deystvitelnost v Drevney İstorii Tibeta*. Moskva: Vestnik İstorii Mirovoy Kulturi.

Güç, Ahmet, (2003). *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*. İstanbul: Düşünce Kitapevi.

Gündüz, Şinazi (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Konya: Vadi Yayınları.

Kıçanov, Evgeniy; Savitskiy, Lev (1975). *Lyudi i Bogi Strani Snegov, Oçerki İstorii Tibeta i Ego Kulturi*. Moskva: Ros. Akad. Nauk, In-t Vostokovedeniya.

Kıçanov, Evgeniy; Melniçenko B. (2005). *İstoriya Tibeta S Drevneyşih Vremen Do Naşih Dney*, Moskva: İzdatel'skaya Firma "Vostoçnaya Literatura" RAN.

Kislyuk, Kostantin; Kuçer, Oleg (2004). *Religiovidenie*. Rostov-na-Donu: Feniks - Torsing.

Koçetov, Aleksey (1976). *Budizm – Lamaizm*, Moskva: Znanie.

Kozlov, Pyotr (1920). *Tibet i Dalay Lama*. Peterburg: 15 - aya Gosudarstvennaya Tipografiya.

Kuznetsov B.(1998). *Drevniy İran i Tibet (İstoriya Religii Bon)*. Spb: Evraziya.

Kuznetsov, B (2001). *Bon i Mazdaizm*. Spb: Evraziya.

Lama, Dalay (1994). *Tibet, Pravda Osnovannaya Na Faktah*. Moskva: İzdaniye Departamenta İnformatsii İ Mezhdunarodnykh Otnosheniy Tsentralnoy Tibetskoy dministratsii Yego Svyateyshestva Dalay-Lamu.

Molodtsova, Elena (2005). *Tibet: Siyanie Pustoti*. Moskva: Aleteya.

Neel, Alexandra, David (1987). *Çin, Tibet ve Hint Öğretilerine Göre Ölümsüzlük ve Tekrar Doğuş*. İstanbul: Ruh ve Madde yayınları.

Pavloviç, Bersnev; Galata, Aleksanr (2006). *Kniga Zagrobnih Videniy: Anatologiya*. Omsk: Amfora.

Pitryaev, Vladislav (1998). *Taynu Tibeta*, Minsk: Harvest.

Prjewalsky, Nikolay (2007). *Puteşestvoe k Lobronu i na Tibet*. Moskva: Drofa.

Rinponche, Sogyal (2002). *Tibet'in Yaşam ve Ölüm kitabı*. İstanbul: Dharma Yayınları.

Suzuki, Taitaro (1991). *Hristiyanlık ve Budizm'de Mistik Yaşam*, İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.

Sümer, İbrahim, (2003). *Lotus'un İçindeki İnci*, İstanbul: Kara Kutu Yayınları.

Şakabpa, V. (2003). *Tibet. Politicheskaya İstoriya*, SPb: Nartang.

TEZ

Şarafullina, Aliya (2013). *Budizm'de Ve Tibet Budizmi'nde İnanç Esasları*, Y. Lisans Tezi, Bursa: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MAKALELER

Hökelekli, Hayati (1991) "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi", Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 3, 152-154.

Sümer, İbrahim (2000). "Tibet Budizm'inde Din Anlayışı". Ankara Dinler Tarihi Araştırmaları II, 336 - 337.

Sümer, İbrahim (2002) "Türkler Arasında Budizm ve Tibet Budizm'i", Ankara Dinler Tarihi Araştırmaları III, 567.

WEB KAYNAKLAR

"Tibet'te Din - Budizm'de Hac" <http://www.nasuhmahruki.com> (Erişim tarihi 20 Ekim 2016)

SUMMARY

Tibet – which is located approximately in 4.900 meters height - is known as “The roof of the World”. Tibet has attracted Western people during centuries. Its secluded original nature and its being a charming covered country already attracts tourists. The climate of the country is dry and its summers are short; and its nights are always cold. Tibetans consist from nomadic, semi-nomadic, cultivators and from the people who live in the forests. Tibetans who believe in Tibetan way of Buddhism are warm-blooded, outspoken people and prone to song and dancing. Very pleasant Tibetan songs are sung accompanied with dances usually. Nomadic Tibetans mostly are short, big black eyed, hook-nosed, black haired up to the shoulders, white teathed and long faced.

88

The religious structure of Tibet is as mixed and covered as its geographical structure. There are not enough resources about the old religions of Tibet. All the knowledge is based on legends. Although Bon religion is known as the domestic religion of Tibet. Buddhism came to Tibet from India and came out about in 5-7th century. For Russian historian Bogoslovsky the reason of accepting Tibetans Buddhism is absence of caste system in this religion. There are three types of understanding in Buddhism: The world of Wish (Kama loka), the world where dominate here instinct of extreme wish and addiction. The World of pure and abstract thoughts (Rupa loka) and amorphous World which is not appropriate us (Arupa loka). The World of wishes is the world where we are under six classes of existence. Gods, non-gods, (Titans) human-beings, non-human (angels, fairies), all the kind of animals and the poor beings which were created to suffer.

May be the biggest pantheon is located in Lamaizm. All the natural powers were deified in Tibet. Death takes place in the center in Tibetan Buddhism. The death is considered more important than life. For Buddhists the mental state of the person in the moment of death affects the next rebirth. In Tibetan Buddhism the death develops the teaching of samsara which means endless anguished rebirth, like in Buddhism and Hinduism. The life is a short process in this endless chain. There are identified the rebirth and the salvation of the human in this process. The meaning of burying of dead body of a person is to remove his body from this world to help him to find his new body in the new life.